

Pjesništvo Ludbrežanina Bože Hlasteca u književnojezičnom i vremenskom kontekstu

dr. sc. Jela Maresić
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Ludbreg, 20. siječnja 2017.

- Početak novije kajkavske lirike objavljivanje pjesme *Hrastovački nokturno* Antuna Gustava Matoša. Pjesma je objavljena 1900. godine u razdoblju hrvatske moderne.

- Kaj da počmem, moja draga mati,
 - Smrt i betek – to je sinek tvoj.
 - Strelili su mene Smiljke zlati
 - Prami, Smiljka – to je betek moj!
-
- Već je zorja, a ja ne mrem spati,
 - Po hiži me hinca mislih črni roj,
 - Kokotiček već kriči za vrati:
 - Hajči, Smiljček, hajči, picek moj!
-
- (Novo iverje, 1900.)

- Nakon Matoševoga kratkoga, ali značajnoga uvoda, kajkavskim jezičnim izrazom počinje pisati njegov mlađi suvremenik Fran Galović.
- Najpoznatija je njegova nedovršena zbirka pjesama *Z mojih bregov.* Pjesme iz te zbirke datiraju iz 1913. i 1914. Pisana je kajkavskim idiomom Galovićevea rodnoga podravskoga mjesta Peteranca.
- U razdoblju prije II. svjetskoga rata pojavljuje se najznačajnije kajkavsko pjesničko djelo Krležina zbirka *Balade Petrice Kerempuha* (1936.)
- Tek je s *Baladama* kajkavskome književnojezičnom izrazu djelomično vraćeno mjesto koje zaslužuje.
- *Balade* nisu pisane niti jednim kajkavskim mjesnim idiomom, već sintetskim tipom kajkavskoga jezičnoga izričaja. One se nastavljaju na hrvatsku književnu kajkavsku tradiciju koja je prekinuta u prvoj polovici 19. stoljeća. Tada su, s pojavom ilirskoga pokreta, Hrvati prihvatili književni jezik utemeljen na štokavskome narječju.

- **BOŽO HLASTEC**, ludbreški pjesnik, promicatelj kajkavske kulture (Ludbreg, 19. siječnja 1923. – Varaždin, 26. siječnja 1994.) nasljedovatelj je tradicije koju je započeo Fran Galović, potaknuvši nekoliko generacija kajkavskih pjesnika i pisaca koji počinju pisati na svojim zavičajnim, mjesnim govorima.
- Objavio je 5 zbirki pjesama: *Stari poti* (1970.), *Zvezde nad Sanoborom* (1971.), *Podravske senje* (1977.), *Na zemli tragi* (1980.) i *Lubavne popevke* (1989.).

- U širem jezičnom kontekstu ludbreški govor, koji je osnovica Hlastecova književnojezičnoga stvaralaštva, pripada varaždinsko-ludbreškom dijalektu kajkavskoga narječja.
- Taj dijalekt obuhvaća govore na području Varaždina i šire okolice, Ludbrega i okolice, te govore istočno sve do Koprivnice.
- Izvorni se govori općenito nastavljaju jedni na druge, s postupnim prijelazima. Teritorijalno bliži govori u pravilu su i sličniji, iako ne mora biti pravilo. Tako se npr. peteranski govor, prema znanstvenim dijalektološkim kriterijima, znatnije razlikuje od kajkavskih govora koji ga okružuju. To povjesničari i jezikoslovci tumače doseljavanjem stanovnika s drugih kajkavskih područja.
- Istočno se od Koprivnice, na varaždinsko-ludbreški dijalekt, nastavlja podravski kajkavski dijalekt koji teritorijalno obuhvaća područje počevši od Drnja, Virja do Đurđevca i Kalinovca.
- Zapadno od Ludbrega i Varaždina su govori bednjansko-zagorskoga dijalekta koji najviše čuvaju stare kajkavske naglasne osobine.
- Južno se nalazi štokavski jezični otok, a zatim dolaze gornjolonjski, to je područje oko Zeline i Vrbovca, te donjolonjski, odnosno južnomoslavački dijalekt kajkavskoga narječja itd.
- Prema nekim klasifikacijama kajkavsko narječje ima 15 dijalekata (Lončarić, 1996.)

- Mnoge od tih dijalekata i govora tek treba istražiti, dijalektološki opisati i smjestiti na dijalektološku kartu Hrvatske.
- Iako je pjesnički jezik nešto drugačiji nego svakodnevni govor izvornih govornika, djela kao što su pjesničke zbirke Bože Hlasteca bitno doprinose očuvanju kajkavskoga jezičnoga izraza u pisanome obliku.

- Božo Hlastec je trajnu i najsnažniju inspiraciju pronašao u svom lubbreškom zavičaju (*Lubregu, Lubreška noć* i dr.).
- Piše pjesme o djetinjstvu, mladosti i dragim ljudima, prijateljima i obitelji (npr. *Mala, Tončeku, Japin list, Mojoj ženi* i dr.) Mnoge od njegovih pjesama imaju i posvetu (*Iveku, Išli smo v gorice, Zdravica, Za te tvoje oči drage* i dr.).
- Galoviću je posvetio pjesmu *Gorice*.
- I on se, kao i Galović, najbolje osjeća u opuštenom ugođaju vinograda, trsja, grozdja – slobodan, daleko od svakodnevnih obveza.
- U svojim je pjesmama opjevao ljudske osjećaje, ali ponajprije prirodu u njenom svekolikom obliku
- Zapažao je i neke događaje koji su snažno obilježili malu zajednicu (npr. u pjesmi *Zvonijo na stran* progovara o požaru).
- I u kasnijim se zbirkama, npr. u zbirci *Na zemli tragi* (1980.), uvijek iznova vraća ravnici i zavičaju (*Kak bi te zabil*). Ta zbirka sadrži i vrlo upečatljive misaone pjesme (*Ko sem*).
- Sve pojedinosti, promjene u prirodi i njenu raznolikost pretočio je u skladne stihove, što je odlika istinskoga umjetnika.
- Pjesnik je umjetnik riječi. Rabi većinu riječi i izraza kao i drugi govornici književnoga jezika ili određenoga mjesnoga govora. Međutim, umjetnik ih slaže u smislenu i jezičnu cjelinu na poseban način, što prosječan govornik ne može.
- Pjesme Bože Hlasteca samo su naizgled jednostavne, ali iznimno ritmične, lirske i poetične (npr. *Jutro, Jutro na Dravi, Gacija* i dr.).

- U svim se njegovim pjesmama mogu pratiti i istraživati kajkavska jezična obilježja.
- Neka su općekajkavska, a neka su karakteristična za užu ludbrešku jezičnu zajednicu.
- Npr. kratka množina u imenica muškoga roda (*bregi, lugi, gradi*) jedno je od općih obilježja kajkavskoga narječja.
- Za ludbreški su govor karakteristične neke kajkavske inovacije, kao što je npr. duži nastavak u 3. licu množine prezenta.
- U svim se Hlastecovim pjesmama nalaze takvi primjeri:
- npr. u pjesmi *Poldan: iščeju, sedijo, brišejo, žurijo, belijo, vriščijo* i dr.
- Na mjestu glasa *lj* u ludbreškom se govoru nalazi *l*: *lubav, zemla, žuli, pole* i dr.
- od drugih kajkavskih osobina vrijedno je istaknuti o na mjestu starih glasova: *zmočeni, počinol, robačke, sonce...*

Poldan

- Poldan je. Sparina,
 - Na polu su težaki.
 - Zmočeni iščeju hlada,
 - De počinol bi saki.
-
- Sedijo pod starim orehom
 - Švicno brišejo čelo.
 - Deca po stezi z obedom
 - K njim se žurijo veselo.
-
- Po međi čez žita zlata,
 - Robačke im sam se belijo,
 - Sonce žari i peče
 - Od sreče deca vriščijo.

- Kajkavsko narječje voli umanjenice i odmilice. Nalaze se i u pjesmama Bože Hlasteca, i to već u nekim naslovima pjesama: *Iveku*, *Tončeku*, *Pri zdenčeku* – u stihu *Slavuječk tu gnezdo je zvil; čez obloček* – u pjesmi *Ludbreška noć; ftičice gnezdo so zvile* – u pjesmi *Seče itd.*
- Posljednja strofa pjesme *Japin list* glasi:
- *Mamiki je god v nedelo/ dojdí dimo bar na čas/ bode vidlo celo selo/ da pozabil nesi nas.*
- Odmilica *mamika* s dočetakom *-ika*, specifičan je oblik potvrđen u varaždinsko-ludbreškome kraju. Tu se govori: *omika*, *pucika*, *ribika*, *ružika*. Takvi oblici nisu prošireni na cijelom kajkavskom prostoru.
- Niz je drugih zanimljivih tvorenica i značenja riječi za koje se može pretpostaviti da nisu proširene u cijelom kajkavskom narječju: *bistrenka* 'pastrva', *stakati* 'plakati', *zviralki* 'izvori' itd.
- Dakako, sve Hlastecove pjesme obiluju riječima i oblicima koje su tipične za širi kajkavski prostor: *čkometi*, *čon*, *droben*, *komaj*, *pisano* 'šareno', *robačka*, *smicati se*, *škrlak*, *tenja*, *ve* 'sad', *vezda* 'sada' i mnoge druge.

- Pjesnici i pisci koji stvaraju u 20. stoljeću, a izrazom pripadaju istom, podravskom kajkavskom književnojezičnom krugu:
 - Ivan Golub, teolog, znanstvenik, pjesnik, rođen u podravskome mjestu Kalinovcu (1930.).
- Njegova je pjesnička zbirka *Kalnovečki razgovori* objavljena 1979.
- *Kao i Galovićeve* strukturirana je u četiri dijela: *Prolet, Leto, Jesen i Zima*.
- *pisana na Golubovom kalnovečkom mjesnom govoru koji pripada podravskome kajkavskom dijalektu.*

- S područja Podravine jedan od najznačajnijih pjesnika je Miroslav Dolenc Dravski. On je, osim štokavskih stihova, pisao i na svom zavičajnom virovskom kajkavskom izričaju.
- Srednjoj i mlađoj generaciji pripada Velimir Piškorec koji je objavio dvije zbirke pjesama na đurđevačkom kajkavskom govoru.
- U razdoblju prije II. svjetskoga rata na đelekovačkoj kajkavštini pisao je Mihovil Pavlek Miškina, a u drugoj polovici 20. st. Pavao (Pajo) Kanižaj.
- Koprivničkim gradskim kajkavskim izričajem pisala je Božena Loborec.
- U istome razdoblju kad i Božo Hlastec stvara još jedan značajan Ludbrežanin – Mladen Kerstner. On je vjerojatno i najpoznatiji široj publici kao pisac dramskih djela i scenarija nezaboravnih dramskih serija *Gruntovčani*, *Mejaši* i drugih. Rabi, kao i Hlastec književnojezični izraz utemeljen na ludbreškom kajkavskom mjesnom govoru.
- Odabrana se književna djela većine tih pjesnika i pisaca mogu naći u kajkavskim antologijama.
- Upravo su Dani Bože Hlasteca, u organizaciji gradske knjižnice Mladen Kerstner i ravnateljice Edite Kutnjak-Zlatar, važan i značajan doprinos očuvanju i daljnjem promicanju kajkavske književnojezične kulturne baštine kako za zavičajnu zajednicu tako i za cjelokupnu hrvatsku kulturnu baštinu.

JUTRO NA DRAVI

- Se je v kmicu zavito.
- Prodi, meka i Drava,
- Z meglom još je prekrito,
- Pole i srežnata trava.

- Šikara, šaš, vrbe i breze,
- Sneg se do zemle povija,
- Zaprečene dravske su steze
- Lisica v remizi zavija.

- Fazan je ozval pajdaše.
- Trčke pod bregom još spijo,
- Samo se race vraćaju spaše,
- I jata za jatom letijo.

- (Božo Hlastec, Stari poti, 1970.)